

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Костянтин Володимирович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (м. Харків),
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024,
gusarovku@mail.ru

УДК 347.962:167.6

ДО ОБГОВОРЕННЯ ЗАКОНОПРОЕКТУ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Розглядається зміст законопроекту щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади. Дається авторська оцінка його положенням щодо визначення судової юрисдикції. Робляться висновки про недоцільність відмови від системи господарських судів. Поряд з цим позитивно оцінюються положення законопроекту щодо можливості передачі справи з одного суду до суду іншої юрисдикції самим органом судової влади. Підтримуються також зміни, що пропонуються до законопроекту, щодо вдосконалення вирішення процедури про відвід судді та про допуск справи до провадження Верховним судом України.

Ключові слова: законопроект щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади, юрисдикція, спеціалізація, допуск, відвід судді.

Стаття 125 Конституції України визначає побудову системи судів загальної юрисдикції за принципами територіальності і спеціалізації. Проте в законопроекті щодо реформування судової системи, опублікованому з метою громадського обговорення, інформація про який міститься у мережі Інтернет [1], пропонується відхилення від конституційного принципу спеціалізації системи судів загальної юрисдикції.

Так, текст законопроекту “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та інших законодавчих актів щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади відповідно до європейських стандартів”, текст якого опублікований на Інтернет-сайті видання “Закон і бізнес” [2], дозволяє висловити власні міркування щодо доцільності відхилення від принципу спеціалізації системи судів загальної юрисдикції. *Завдання статті* визначається необхідністю обговорення вказаного законопроекту юридичною громадськістю з метою висловлення власних

міркувань щодо доцільності майбутнього запровадження тих чи інших положень законопроекту.

Не відходячи від поділу системи судів України на суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції (ст. 3 законопроекту), спеціалізацію судів ст. 18 законопроекту визначає, виходячи з розгляду судами адміністративних, цивільних та кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення. Стаття 21 законопроекту та зміни, що пропонуються до ст. 1 ППК України, зумовлюють відмову від існування системи господарських судів як однієї з автономних судових установ з розгляду справ, що віднесені до юрисдикції господарських судів. Розгляд справ господарської юрисдикції першої інстанції у законопроекті пропонується передати окружним судам з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Класифікація спеціалізації судів за юрисдикційними критеріями тривалий час виступає предметом наукових дискусій. Є прибічники як “роздрібно” спеціалізації судів шляхом утворення судів у кримінальних, цивільних, трудових, господарських справах та ін., так і прихильники існуючої у законодавстві про судоустрій спеціалізації судів за юрисдикційними критеріями. Л. М. Москвич у зв’язку з цим пише, що варіантів запровадження механізму спеціалізації судів багато, вони достатньо різноманітні: від утворення спеціалізованого суду лише на рівні нижчої ланки судової системи з переглядом справ в апеляційному порядку апеляційними судами загальної юрисдикції до утворення окремих гілок спеціалізованих судів зі своїми апеляційними й вищими судами, що функціонують окремо від системи судів загальної юрисдикції. Предметна спеціалізація судів у Німеччині, Франції, Австрії, Іспанії, Великобританії реалізується шляхом створення окремих, а інколи і самостійних судових підсистем з розгляду певних категорій справ щодо податкових, фінансових, трудових, земельних, соціальних, торгових та інших спорів [3, с. 145, 148, 149].

Аргументом на користь ліквідації автономії господарських судів можуть виступати, поряд з іншими, і показники судової статистики, відповідно до якої кількість справ, розглянутих господарськими судами в порівнянні з попередніми роками, зменшилась. Так, у 2011 році господарськими судами першої інстанції було розглянуто 268,8 тис. звернень; у 2012 році — суттєво менша кількість, 193,4 тис. звернень. Проте у 2013 році та першому півріччі 2014 року, за даними Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 2 від 10 липня 2014 р. “Про підсумки роботи господарських судів України в 2013 році, в першому півріччі 2014 року та завдання на друге півріччя 2014 року”, значне збільшення кількості звернень у суди з вирішення господарських спорів є переконливим доказом довіри суб’єктів господарювання до системи господарських судів України [4; 5; 6]. Проте зменшення кількості справ, що розглядаються господарськими судами, на нашу думку, відбувається, виходячи зі стану вітчизняної економіки в цілому. Велика кількість економічних спорів свідчить про розвиток економіки, а не навпаки. Тому звертати увагу на тимчасові труднощі у вітчизняній економіці та з цього приводу виступати за ліквідацію системи судів, що розглядають економічні спори, нерозумно.

Поряд з цим принцип судової спеціалізації передбачає також спеціалізацію в системі судів кожної юрисдикції. У районних (міських, міжміських) судах залишається явище, коли суддя розглядає справи як цивільної, так і кримінальної, адміністративної юрисдикції. Віддаючи велику пошану такій самовідданій праці вершителей правосуддя, не можна не відзначити пріоритет розподілу справ та їх розгляду за наявності в межах суду спеціалізації суддів. А існування професійної ланки цілої судової системи, що розглядає господарські спори, свідчить про специфічність справ господарської юрисдикції та про спеціалізовану спрямованість здійснення правосуддя судовими колегіями господарських судів, виходячи зі специфічності розгляду таких справ, як, наприклад, справи про банкрутство, справи, що витікають з корпоративних правовідносин чи державних закупівель, тощо.

Відмова від спеціалізації вбачається і у відмові від перегляду рішень господарських судів спеціалізованими апеляційними господарськими судами та Вищим господарським

судом України. Замість цього ч. 2 ст.ст. 4–6 законопроекту передбачає перегляд в апеляційному порядку рішень окружних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Автономної Республіки Крим. Перегляд у касаційному порядку рішень місцевих і апеляційних господарських судів здійснюватиме Вищий суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ колегією суддів у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Можлива ліквідація господарських судів як системи спеціалізованих судів вноситиме дисбаланс у роботу органів судової влади всіх інстанцій та всіх юрисдикцій з багатьох підстав. А в історико-правовому аспекті таке “руйнування” судових органів навряд чи виправдано побудовою правової держави та вдосконаленням доступності правосуддя. Нині, на наше переконання, суспільство та судова система втомилася від реформ, тим паче від тих, основу яких складає не створювання, а руйнація.

З огляду на зазначене вважаємо, що пропозиції укладачів вищевказаного законопроекту щодо відмови від існування системи господарських судів є нелогічними та необґрунтованими.

У той же час слід підтримати ідеї законопроекту щодо передачі справ з господарського суду до суду іншої юрисдикції, та навпаки. Такий крок забезпечуватиме практичне виконання вимог доступності правосуддя. Слід зазначити, що за таке вирішення “конфлікту юрисдикцій” виступав М. І. Черленяк. Він вказував на потребу в удосконаленні відносин між цивільними та господарськими судами при виникненні спорів чи сумнівів про підвідомчість. З огляду на існуючий у 2007 році проект ГПК України та правові позиції Вищого господарського суду України, при наявності ухвали про відмову у прийнятті заяви, яка набрала законної сили, з приводу невідомості справи, суд суміжної юрисдикції зобов’язаний прийняти до свого провадження цю справу при наявності волевиявлення заінтересованої особи. У протилежному випадку самі суди порушують гарантований Конституцією принцип судового захисту порушених прав і свобод чи охоронюваних законом інтересів, практично позбавляючи заінтересовану особу права звернення до органу судової влади [7, с. 95]. Якщо господарський суд, якому передано заяву або справу із суду іншої юрисдикції, встановить, що справа не належить до підвідомчості господарських судів, то він вмотивованою ухвалою передає її разом з усіма матеріалами до Верховного суду України для визначення належної юрисдикції (ст. 1–2 законопроекту). Аналогічні правила при існуванні непорозумінь з приводу визначення належної юрисдикції містяться у законопроекті для судів інших юрисдикцій.

Заслужовують на підтримку зміни, що вносяться законопроектом щодо вдосконалення вирішення порядку про відвід судді, оскільки існуючі правила відводу судді навряд чи можна вважати справедливими з огляду на можливість розгляду цього питання суддею, стосовно якого заявлено відвід. Питання про відвід розглядатиме і вирішуватиме інший суддя суду, в якому розглядається справа, визначений автоматизованою системою документообігу суду.

Суттєві зміни пропонуються внести й у процесуальні кодекси щодо перегляду судових рішень Верховним судом України. Підставами перегляду, поряд із неоднаковим застосуванням норм матеріального права, є і неоднакове застосування норм процесуального права у подібних правовідносинах. Проте законопроектом не дається відповідь, чи неоднаковість у застосуванні всіх норм процесуального права є підставою для перегляду судових рішень Верховним судом України, чи лише тих норм, від яких залежить об’єктивність встановлення обставин справи (наприклад, правила оцінки доказів), меж розгляду справи, правил належного визначення юрисдикції.

Приємним є і те, що питання допуску до провадження справи до Верховного суду України вирішуватиме не суд касаційної інстанції, правосудність рішення якого ставиться під сумнів, а найвищий судовий орган, до якого звертається заінтересована особа. Подібні пропозиції у науковій літературі висловлювались, наприклад, О. І. Поповим [8]. Вважаємо такі пропозиції законопроекту повністю обґрунтованими

та належними, оскільки питання допуску справи до провадження найвищим судовим органом повністю відповідає функціональній компетенції суду зазначеної ланки. Категорично не можна допускати можливість впливу на рух справи з боку суду касаційної інстанції, що існує у діючому процесуальному законодавстві.

На жаль, обсяг цієї наукової статті не дозволяє приділити увагу іншим важливим змінам, що пропонуються до процесуальних кодексів. Проте сподіваємось, що стаття виконала своє завдання — громадського обговорення законопроекту “Про внесення змін до Закону України “Про судову систему і статус суддів” та інших законодавчих актів щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади відповідно до європейських стандартів”.

Список використаних джерел

1. Дорожня карта реформ для майбутнього Парламенту : Реанімаційний пакет реформ ; Проект (неофіційний текст) [Електронний ресурс] ЛІГА:ЗАКОН. — URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1038.html.
2. Нова редакція Закону про судову систему і статус суддів (проект) [Електронний ресурс] Газета “Закон і Бізнес”. — URL : http://zib.com.ua/ua/print/103023-zakonoproekt_pro_vnesennya_zmin_do_zakonu_pro_sudoustriy_i_status_sudiv.
3. Москвич, Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз [Текст] / Л. М. Москвич. — Х. : ФІНН, 2011. — 384 с.
4. Про підсумки роботи господарських судів України у 2011 році та завдання на 2012 рік : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 1 [Електронний ресурс] Вищий господарський суд України. — URL : http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/10042012_1.pdf.
5. Про підсумки роботи господарських судів України у 2012 році та завдання на 2013 рік : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 21.02.2013 р. № 5 [Електронний ресурс] Вищий господарський суд України. — URL : http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_21022013_5.pdf.
6. Про підсумки роботи господарських судів України у 2013 році в першому півріччі 2014 року та завдання на друге півріччя 2014 року : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. № 2 [Електронний ресурс] Вищий господарський суд України. — URL : http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_10072014_2.pdf.
7. Черленяк, М. І. Підвідомчість справ господарським судам України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук / Черленяк Микола Іванович ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. — Донецьк, 2007. — 201 арк.
8. Попов, О. І. Допускне провадження в перегляді судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України [Текст] / О. І. Попов // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого”. — Х. : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. — С. 273–276.

Надійшла до редакції 01.09.2014

Гусаров К. В. К обговоренню законопроекта об усвершенствовании основ организации и функционирования судебной власти

Рассматривается содержание законопроекта относительно усовершенствования организации и функционирования судебной власти. Дается авторская оценка его положениям об определении судебной юрисдикции. Делаются выводы о нецелесообразности отказа от системы хозяйственных судов. Вместе с тем положительно оцениваются отдельные положения законопроекта о возможности передачи дела от одного суда другой юрисдикции самим органом судебной власти. Поддерживаются также предлагаемые изменения относительно усовершенствования процедуры отвода судьи и о допуске дела к производству Верховным Судом Украины.

Ключевые слова: законопроект об усвершенствовании основ организации и функционирования судебной власти, юрисдикция, специализация, допуск, отвод судьи.

Gusarov, K. V. A Draft Law about an Improvement of Organization and Functioning of the Judiciary is Analyzed

The author's assessment of its provisions about the determination of jurisdiction is given. Conclusions about inappropriate refusing of the system of commercial courts are made. Possible liquidation of commercial courts as a system of specialized courts will bring an imbalance at the work of judicial bodies of all levels and all jurisdictions for many reasons. In the historical and legal aspects such "destruction" of judiciary bodies is hardly justified the rule of law and improving access to justice. At the present time, as I believe, the society and the judiciary are tired of reforms, especially of those which are based on not the creation but on the destruction. Furthermore provision about the possibility of transferring the case from one court to another court of other jurisdiction by judicial authority is positively evaluated. Also the changes proposed in draft law about improving the procedure for challenge of a judge and the admission of the case to the Supreme Court of Ukraine proceedings are supported.

Keywords: *draft law about an improvement of organization and functioning of the judiciary, jurisdiction, specialization, admission, challenge of a judge.*

